

Identifying the social, cultural and economic causes affecting divorce among experts and informants ("Tasmim" divorce application system) in Birjand city

mohammadali Talebi

Assistant Professor of Sociology, Faculty of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran (Corresponding author).

M.talebi@pnu.ac.ir

Naz Mohammad Ounagh

Assistant Professor of Sociology, Faculty of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran.

ounagh.n@pnu.ac.ir

Esmat Dusti

Master's student in Sociology, Payam Noor University, North Khorasan, Bojnord, Iran.

e.dusti@yahoo.com

Abstract

The family is the most important social unit that has many effects on the health of the society and the continuity of childbearing. The first pillar of family formation is marriage and the most vulnerable issue for both the family and the society is divorce. Considering the importance of this topic, the current research was conducted with the aim of studying the social, cultural and economic causes affecting divorce among the experts, the most effective and the most informed of the tasmim system in the city of Birjand in the year 1400. This research is of an applied type and based on the type The approach has a qualitative approach.

The studied community is a range of experts, professors and psychologists, judges and other people involved in the issue of divorce, who were investigated in the form of a targeted sampling of 19 people by the in-depth interview method and data analysis was also done with the help of MAXDA software. And it was done based on three methods of free, central and selective coding proposed in the grounded theory method. Finally, 26 main categories have been found according to the subject including social and cultural causes in the field of divorce, which according to regional, cultural conditions and religion of South Khorasan province, some of the most discussed causes of divorce among the sample population include addiction, infidelity, economic issues such as financial problems, forced and imposed marriages, adherence to the traditional culture of marriage and divorce, and issues of this kind

Keywords: Birjand, decision system, demographic policies, divorce.

شناسایی علل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مؤثر بر طلاق در بین صاحب‌نظران و مطلعین (سامانه درخواست طلاق «تصمیم» در شهر بیرجند

محمدعلی طالبی

استادیار جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور تهران، ایران (نویسنده مسئول).
M.talebi@pnu.ac.ir

ناز محمد انق

استادیار جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور تهران، ایران. ounagh.n@pnu.ac.ir

عصمت دوستی

دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه پیام نور خراسان شمالی، بجنورد، ایران.
e.dusti@yahoo.com

چکیده

خانواده مهم‌ترین واحد اجتماعی است که تأثیرات بسیاری بر سلامت جامعه و تداوم فرزند آوری دارد، اولین رکن تشکیل خانواده ازدواج و آسیب‌پذیرترین مسئله چه برای خانواده و چه جامعه، طلاق است. یکی از مهم‌ترین راهکارهای تداوم رشد جمعیت نگهداشت خانواده به‌عنوان مسیر است. با توجه به اهمیت این موضوع پژوهش حاضر باهدف مطالعه علل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مؤثر بر طلاق در بین صاحب‌نظران و مطلعین سامانه تصمیم (سامانه درخواست طلاق) در شهر بیرجند در سال ۱۴۰۰ موردبررسی قرار گرفت، این پژوهش از نوع کاربردی و بر اساس نوع رویکرد، دارای رویکرد کیفی است. جامعه مورد مطالعه طیفی از صاحب‌نظران، اساتید و روان‌شناسان، قضات و سایر افراد درگیر با مسئله طلاق می‌باشند که به‌صورت نمونه‌گیری هدفمند تعداد ۲۰ نفر به روش مصاحبه عمیق موردبررسی قرار گرفته است و تحلیل داده‌ها نیز به کمک نرم‌افزار مکس کیودا (MAXDA) و بر اساس سه شیوه کدگذاری آزاد، محوری و انتخابی مطرح شد. در نهایت ۲۶ مقوله اصلی با توجه به موضوع شامل علل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در حیطه طلاق یافت شده است که با توجه به شرایط منطقه‌ای، فرهنگی و مذهبی استان خراسان جنوبی برخی از علل طلاق بیشتر موردبحث جمعیت نمونه از جمله اعتیاد، خیانت، مسائل اقتصادی مانند مشکلات مالی، ازدواج‌های اجباری و تحمیلی، پابندی به فرهنگ سنتی ازدواج و طلاق و مسائلی از این دست، بوده است.

کلیدواژه‌ها: بیرجند، سامانه تصمیم، سیاست‌های جمعیتی، طلاق.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۰۳ تاریخ بازبینی: ۱۴۰۱/۰۹/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۲۷
فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال ۱۱، شماره ۴، پیاپی ۴۵، اسفند ۱۴۰۱، صص ۶۱۵-۶۴۲

مقدمه و بیان مسئله

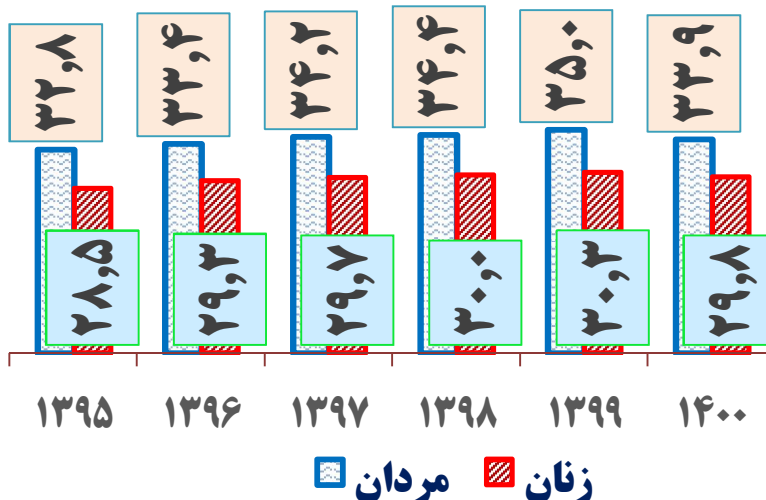
خانواده به‌عنوان اولین واحد اجتماعی وظیفه‌ها و عملکردهای گوناگونی دارد و جایگاه اصلی تربیت و جامعه‌پذیری انسان، فراگیری ارزش‌ها، هنجارها، شکل‌گیری کنش‌ها و تعاملات بین فردی است. در کشور ما خانواده از استحکام و غنای خاصی برخوردار بوده و هست و مسائل فرهنگی، اجتماعی در درون خانواده شکل می‌گیرد، مسائل شخصیتی، فرهنگی و اجتماعی افراد می‌تواند نشانگر استحکام، حفظ و ثبات نهاد خانواده باشد؛ بنابراین جدایی‌ها و گسستگی‌های درون خانواده آسیب‌های نامطلوبی بر جامعه خواهد گذاشت (تیماج‌چی، ۱۳۷۷: ۶)

تحقیقات در زمینه طلاق و جدایی خانواده‌ها با بررسی عمیق این پدیده، منجر به شناخت علمی آن شده و به گسترش فرهنگ جامعه در زمینه فرهنگ زناشویی و روابط خانوادگی در جهت تدوین برنامه‌های اجتماعی سالم و جلوگیری از آسیب‌های زیان‌بار طلاق می‌گردد، پدیده طلاق چه در سطح ملی و چه منطقه‌ای با توجه به نقش آن در فرزند آوری مورد توجه بوده است.

در گزارش‌های انجام‌شده، رتبه طلاق در استان خراسان جنوبی در رتبه‌های آخر و در سال‌های متمادی (۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۴۰۰) در رتبه ۲۹ ملی و ماقبل استان‌های چهارمحال بختیاری و سیستان بلوچستان بوده است. (گزارش آمایش خراسان جنوبی ۱۳۹۷، بهزیستی خراسان جنوبی ۱۴۰۰). باین‌حال آمار سال‌های اخیر از روند افزایش این معضل در استان خبر می‌دهد. چنانکه اطلاعات مرکز آمار ایران حاکی از روند افزایشی نسبت طلاق به ازدواج در بازه سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۹ در سطح کشور است بر اساس نتایج این آمار از ۰٫۸ تا ۳٫۳ افزایش یافته است.^۱

با توجه به نگاه این مقاله به واکاوی علل طلاق و اثرات جمعیتی آن در نمودار ذیل میانگین سن طلاق‌های رخ داده مردان و زنان استان در سال ۹۵ تا ۱۴۰۰ آمده که بر اساس نمودار فاصله سنی زنان و مردان حدود ۴ سال بوده است. اگر بر اساس نظریات جمعیت‌شناسی بهترین سال‌های باروری یک زن را ۱۵ تا ۴۹ سال فرض کنیم زنان طلاق گرفته استان در نیمه این سن از فرزند آوری خارج‌شده‌اند یکی از

علل هدر رفت منابع دولتی در زمینه تشویق جوانان به ازدواج و فرزند آوری، طلاق زودهنگام است؛ که با از دست رفتن بهترین سال‌های فرزند آوری بالطبع این تدابیر را در جامعه ناکارآمد می‌کند.

منبع: (اداره کل ثبت‌احوال خراسان جنوبی)

نمودار (۱): میانگین سن طلاق‌های رخ داده مردان و زنان استان در سال ۹۵ تا ۱۴۰۰

اگرچه بر اساس نتایج وضعیت طلاق در خراسان جنوبی نسبت به میانگین کشوری پایین‌تر است، اما بر اساس ویژگی‌های فرهنگی استان و سبک زندگی سنتی هنوز این آمار برای خراسان جنوبی بالا است. بیشتر طلاق‌ها در سال اول ازدواج رخ داده‌اند که نشان‌دهنده این ویژگی فرهنگی است که در استان به شناخت ویژگی‌های قبل ازدواج توجهی نمی‌شود و در عوض مرحله بعد از عقد برای این شناخت در نظر گرفته می‌شود که تبعات خاص خود را دارد (طالبی و همکاران: ۱۳۹۶). بدهی است میزان طلاق شاخص ناکامی در ازدواج نیست؛ زیرا از یک‌سو میزان‌های طلاق شامل افرادی که از یکدیگر جدا شده‌اند و به‌صورت قانونی طلاق نگرفته‌اند نمی‌شود. علاوه بر این افرادی که از ازدواج خود ناراضی هستند ممکن است از هم جدا نشوند، زیرا به تقدس ازدواج به‌عنوان یک پیوند آسمانی دارند، یا نگران پیامدهای عاطفی و مالی طلاق هستند و یا تمایل دارند فرزندانشان در محیط خانواده پرورش یابند؛ اما مسئله

طلاق هنگامی که به گسست خانواده و از دست رفتن کارکرد فرزند آوری آن ختم می‌شود می‌تواند آثار زیانباری داشته باشد که علاوه بر سطح خرد و میانه یعنی فرد و خانواده، سطح کلان یعنی جامعه را نیز متأثر می‌سازد. در جدول ذیل نمایی از وضعیت ازدواج و طلاق در خراسان جنوبی بر اساس در سال‌های ۹۹-۱۴۰۰ به تفصیل آمده است.

جدول (۱): مقایسه ازدواج و طلاق رخ داده در بازه زمانی ۱۳۹۹-۱۴۰۰

بازه زمانی	ازدواج		طلاق		نسبت ازدواج به طلاق	میانگین سن ازدواج		میانگین سن طلاق	
	جمع	شهری	روستایی	جمع		شهری	روستایی	مردان	زنان
سال ۱۴۰۰	۶۸۱۷	۴۷۹۹	۲۰۱۸	۱۴۵۱	۱۱۸۰	۲۷۱	۲۷/۶	۲۲/۶	۳۴/۸
سال ۱۳۹۹	۷۱۳۱	۴۷۶۹	۲۳۶۲	۱۳۸۴	۱۰۹۵	۲۸۹	۲۷/۲	۲۲/۴	۳۵/۱
درصد تغییر	۴،۴-	۰،۶	۱۴،۶-	۴،۸	۷،۸	۶،۲-	-	-	-
نسبت ازدواج به طلاق: در مقابل هر یک واقعه طلاق رخ داده حدود ۴/۷ ازدواج به وقوع پیوسته است.									
اختلاف سنی زوج نسبت به زوجه در زمان ازدواج: ۱- زوج بزرگ‌تر از زوجه ۸۰/۷ درصد ۲- زوج و زوجه هم‌سن: ۱۱ درصد ۳- زوج کوچک‌تر از زوجه: ۸/۳ درصد									
اختلاف سنی زوج نسبت به زوجه در زمان ازدواج: ۱- زوج بزرگ‌تر از زوجه ۷۶/۹ درصد ۲- زوج و زوجه هم‌سن: ۱۰/۸ درصد ۳- زوج کوچک‌تر از زوجه: ۱۲/۳ درصد									

از آنجاکه اصل چهارم سیاست‌های کلی جمعیت در ایران ابلاغ شده در سال ۱۳۹۳ به‌صراحت بحث «تحکیم بنیان و پایداری خانواده با اصلاح و تکمیل آموزش های عمومی درباره اصالت کانون خانواده و فرزند پروری و با تأکید بر آموزش مهارت های زندگی و ارتباطی و ارائه خدمات مشاوره‌ای بر مبنای فرهنگ و ارزش‌های اسلامی - ایرانی و توسعه و تقویت نظام تأمین اجتماعی، خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی در جهت سلامت باروری و فرزند آوری^۱» را مطرح می‌کند. نگهداشت خانواده به‌عنوان تنها مسیر شرعی، قانونی و عرفی جمعیت ضروری می‌نماید. چراکه، کاهش نرخ رشد جمعیت، مشکلات ساختاری و معضلات اجتماعی و

۱ - سیاست‌های کلی جمعیت در ایران. قابل دسترس در:

روانی که با افزایش شمار سالخوردگان و کاهش آمار ازدواج و تشکیل خانواده سالم در یک جامعه و همچنین افزایش طلاق بروز می‌کند؛ یک تهدید جدی برای توسعه کشور خواهد بود.

به لحاظ جمعیت شناختی طلاق می‌تواند در نرخ باروری یک منطقه تأثیرگذار بوده و از آنجایی که در جامعه حاضر پس از ازدواج، طلاق به دلایلی همچون عدم شناخت کافی، اعتیاد و دلایل اقتصادی و ... رخ می‌دهد و فرد ناچار به جدایی شده و ازدواج مجدد نیز در سن بالاتر فرد و یا در زمانی که به نسبت توان باروری مناسبی ندارد رخ می‌دهد، می‌تواند به‌طور ثانوی بر روی جمعیت اثرگذار باشد و نرخ رشد جمعیتی را کاهش دهد.

افزایش سن ازدواج در بین زنان و به تبع آن افزایش سن در زمان باروری باعث کم شدن تعداد فرزند می‌شود و همچنین تولد فرزند سالم را نیز به خطر می‌اندازد حال اگر در این بین طلاقی رخ دهد این عوامل بافاصله بسیار رخ داده و نرخ جمعیتی را کاهش می‌دهد.

با افزایش روند طلاق در کشور، سامانه‌ای بانام تصمیم توسط سازمان بهزیستی کشور طراحی و اجرا گردید که زوجینی که تصمیم به طلاق دارند را در یک سیستم نظام‌مند از مشاوره‌های قبل از طلاق قرار داده و ضمن علت‌کاوی روند آن را الکترونیک، در دسترس و به‌دوراز سوءاستفاده می‌کند.

سازمان بهزیستی با ارائه مشاوره به زوجین متقاضی طلاق که دارای مشکلاتی از جمله اختلالات روانی و سوءمصرف مخدر دارند کمک کند، اما تعدادی از این زوج‌ها از طلاق منصرف نمی‌شوند و به آن‌ها آموزش اینکه چگونه طلاق با آسیب کمتری داشته باشند، داده خواهد شد.

مهم‌ترین مزیت سامانه تصمیم این است که متقاضیان طلاق از مرحله نخست به فضای دادگاهی و قضایی ورود پیدا نمی‌کنند و سعی بر این است که از فشار روانی آن‌ها کاسته شود. پس از انجام مشاوره در بهزیستی و مراکز مشاوره، در صورت عدم سازش توسط زوجین، آنگاه می‌توانند از طریق دادخواست حقوقی نسبت به طلاق اقدام کنند.

۱. اهداف و پرسش‌ها

۱-۱. هدف

هدف اصلی مقاله حاضر شناسایی علل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مؤثر بر طلاق از منظر صاحب‌نظران و مطلعین سامانه تصمیم در شهر بیرجند در سال ۱۴۰۰ است.

۱-۲. پرسش‌ها

از این منظر این مقاله با توجه به نقش دوام خانواده برای برآورده نمودن تداوم نسلی قصد دارد به پرسش‌های ذیل پاسخ داده و برای آن راهکار تعریف نماید:

۱- از نظر صاحب‌نظران مهم‌ترین علل اجتماعی طلاق در شهر بیرجند کدامند؟

۲- علل فرهنگی و اقتصادی طلاق در شهر بیرجند چه مواردی هستند؟

۳- چه راهکارهایی برای نگهداشت و ثبات خانواده می‌توان پیشنهاد داد؟

۲. پیشینه پژوهش

در واکاوی علل طلاق پژوهش‌های متعددی انجام شده که از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

اعتمادی و نجمی (۱۴۰۰) به بررسی «ازدواج‌ها و طلاق‌های کاسب‌کارانه در ایران (مطالعه جامعه‌شناسانه‌ی فرم حقوقی در نهاد خانواده)» در مجتمع قضایی خانواده (۲) تهران، بررسی اسناد قانونی و پرونده‌های قضایی، در کنار تحلیل مضمون مصاحبه‌های عمیق پرداخته‌اند. فولادیان و شجاعی قلعه نی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان: «مطالعه جامعه‌شناختی فرایندهای وقوع طلاق» با روش روایت پژوهی و فن مصاحبه روایی، با ۱۸ زوج که از طرف دادگستری مشهد به مراکز مداخله بحران بهزیستی مراجعه کرده بودند، مصاحبه نموده‌اند. در این پژوهش، شش مدل فرایند طلاق مشخص شده است: مدل ازدواج ناهمسان، مدل ازدواج اجباری، مدل ازدواج نابالغ، مدل خانواده مردسالار، مدل خانواده کم‌برخوردار و مدل خانواده ناسالم. پیروی، نیازی.

و خوش‌رو (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان: «طلاق‌های زودهنگام؛ تلاشی برای انفصال از اشاره‌ای اجتماعی» به بررسی علل طلاق زودهنگام در شهر ایلام به روش گراند تئوری پرداختند. شرایط علی حاکم بر طلاق زودهنگام عبارت بودند از: ازدواج تکلیف‌مند: پنداشت از ازدواج به‌مثابه عبور از بحران‌های شخصی و خانوادگی، انفعال

پیشگی در مخالفت، زمان‌بندی محدود و تعجیل در عقد، مواجهه سنتی با دوران عقد، سازمان‌دهی نمایشی رفتار در دوره عقد، قصور در برخورد منطقی با مسائل زوجین در کشاکش تفاسیر متضاد از موقعیت و بدگمانی. در هر سه مورد علل اقتصادی، حقوقی و اجتماعی در سه شهر تهران، مشهد و ایلام انجام‌شده که با توجه به ماهیت فرهنگی شهر بیرجند نیاز به بررسی متفاوت دارد. اگرچه در مورد وضعیت طلاق در خراسان جنوبی؛ طالبی، ثقفی و اصغری (۱۳۹۶) در کتابی تحت عنوان تحلیل مسائل و آسیب‌های اجتماعی کشور به بررسی و تحلیل وضعیت طلاق در خراسان جنوبی و شناسایی راهکارهای مؤثر بر آن پرداخته‌اند، اما شرایط دو سال اخیر در کشور و همه‌گیری بیماری کرونا نیاز به بررسی مجدد موضوع در بیرجند دارد.

از دیگر پژوهش‌های کیفی پدیدار شناختی در واکاوی علل طلاق؛ می‌توان از: نوابی نژاد، محمدی، کریمی و فلاح (۱۳۹۶) که به معنا کاوی طلاق از دیدگاه فرد مطلقه؛ کریمی، الماسی، حمدی و فاضلی (۱۳۹۵) که به مطالعه در افراد مطلقه شهر رشت و واعظی (۱۳۹۴) که به دیدگاه زنان مطلقه پیرامون عوامل مؤثر بر طلاق پرداخته‌اند؛ یاد کرد. این پژوهش‌ها نیز هرکدام جامعه و نمونه متفاوتی از این مقاله دارند هرچند که در بسیاری از موارد دارای اشتراکاتی نیز هستند.

در پژوهش‌های خارجی در خصوص علل اقتصادی طلاق؛ ویگنولی^۱ و همکاران (۲۰۱۶) به بررسی رابطه بین اشتغال زنان و ثبات زناشویی پرداختند. برای این منظور به تفصیل اشتغال زنان در آلمان، مجارستان، ایتالیا و لهستان استفاده کردند. این مطالعات نشان داد که اشتغال زنان باعث اختلال زناشویی در ایتالیا و لهستان بیشتر از آلمان و مجارستان بود. این یافته‌ها اهمیت مطالعات طلاق را به‌ویژه در مطالعات تطبیقی برجسته می‌کند. همچنین؛ اندرید^۲ و همکاران (۲۰۱۶) به مطالعه «درک احساسات در زنان و مردان طلاق گرفته» پرداخته‌اند. با محوریت طلاق و فرزند آوری نیز؛ چی‌اسو^۳ و همکاران (۲۰۱۵) رابطه ریسک طلاق و چهار متغیر مربوط به کودکان در چین را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که «تولد پیش از ازدواج، تعداد، سن و جنس فرزندان» این چهار متغیر تأثیر قابل توجهی بر ریسک طلاق دارند. به‌طور خاص، (۱) زوجهایی که دارای فرزند قبل از ازدواج هستند، بیشتر به طلاق گرایش دارند؛ (۲) هرچه تعداد فرزندان بیشتر باشد، خطر طلاق کمتر است، (۳) هرچه سن فرزندان

1. Wegnoly
2. Android
3. Chisu

کمتر باشد خطر طلاق برای والدین کمتر است (۴) زوجیهایی که پسر دارند کمتر به سمت طلاق می‌روند؛ و نیز به این نتیجه رسیده‌اند که کودکان نقش مهمی در تثبیت ازدواج و حل اختلافات در ازدواج بازی می‌کنند.

اگرچه باوجود قدمت مسئله طلاق و پژوهش‌های متعدد در این موضوع مقالات بسیاری با رویکردهای علمی مختلف نگاشته شده اما در شهر بیرجند و با نگاه اجتماعی و جمعیتی به این موضوع پرداخته نشده است.

۳. ملاحظات نظری

بحث نظری در مورد طلاق به وسعت تمامی نظریات جامعه‌شناختی، جمعیت‌شناختی و روان‌شناختی در حوزه خانواده است. آن‌گونه که بسیاری از علوم دیگر همانند اقتصاد و روان‌شناسی اجتماعی را نیز در برمی‌گیرد. در این مقاله سعی به بحث در حوزه جامعه‌شناسی و جمعیت‌شناسی شده است.

۳-۱. نظریه انتقال جمعیت و چرخه زندگی خانوادگی

نظریه انتقال جمعیت یکی از مهم‌ترین نظریات در حوزه مطالعات جمعیتی است. امروزه از چند نظریه انتقال جمعیت نام برده می‌شود که عموماً بانام انتقال اول، دوم و به‌تازگی سوم جمعیت شناخته می‌شوند. در نظریه انتقال اول جمعیت، صرفاً به تحولات باروری و مرگ‌ومیر و تغییرات صورت گرفته در آن‌ها اشاره شده است.

برخلاف نظریه اول انتقال، نظریه انتقال دوم جمعیت‌شناسی عمدتاً متمرکز بر دلایل باروری زیر سطح جانشینی بوده که در آن به تغییرات صورت گرفته در خانواده توجه زیادی شده است. این نظریه توسط ون دکا^۱ و لستهاق^۲ در سال ۱۹۸۶ مطرح گشت. آن‌ها باروری زیر سطح جانشینی و تداوم آن در کشورهای توسعه‌یافته را معلول تغییرات در سطح خانواده و ازدواج می‌دانند که ناشی از تغییر و تحولات در سطح جامعه است. مفهوم انتقال دوم جمعیت برای توضیح تغییرات جمعیتی در کشورهای غربی بعد از ۱۹۵۰ وضع شد که افزایش نرخ طلاق مخصوصاً در آمریکا و کشورهای اسکاندیناوی را به همراه داشت. در نیمه دوم دهه ۱۹۶۰ باروری در این مناطق، شروع به کاهش کرد و الگوی سن در هنگام ازدواج تغییر یافت، نسبت افراد مجرد، میزان هم‌خانگی‌های قبل و بعد از ازدواج، دوران طلاق و بیوگی افزایش یافت

1. Vandekaa, D, J

2. Lesthaghe, R

(Lesthaegue, 2006: 62).

رویکرد چرخه زندگی خانوادگی نیز، برای توصیف تغییرات در اندازه، ترکیب و کارکرد خانواده در طی حیات آن به کار می‌رود؛ که بر زمان و مراحل مختلف آن که توسط وقایع کلیدی جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی تعریف می‌شود، تأکید دارد (لوکاس و میر ۱۳۸۱: ۲۱۵). اندازه خانواده و ترکیب آن در طول حیات اعضای آن یکسان باقی نمی‌ماند. تولد فرزندان، دوری آن‌ها از خانواده، برگشت کودکان بالغ، طلاق، ازدواج مجدد، بیوگی و ... همه تغییراتی هستند که ممکن است فرد در خانواده تجربه کند؛ که اصطلاحاً تغییرات چرخه زندگی می‌نامند. (Swanson and Siegel, 2004: 208). طلاق می‌تواند منجر به تغییر چرخه زندگی خانوادگی به لحاظ توقف جمعیتی شود لذا علت کاوی آن در ابعاد مختلف برای سیاست‌گذاری در حوزه خانواده دارای اهمیت ویژه است.

۳-۲. کارکردگرایی

خانواده نهادی است که بقای آن وابسته به کارکردهایی چون اجتماعی کردن اولیه افراد، تجدید نسل و آماده کردن آنان برای پذیرش قواعد زندگی اجتماعی است. علاوه بر این نهاد، خانواده تاکنون تأمین برخی از اساسی‌ترین نیازهای اعضا از قبیل نیازهای عاطفی، تغذیه، نیازهای جنسی و حمایت و پشتیبانی را بر عهده داشته است. پارسونز^۱ یکی از کارکردگرایان بر این باور است که زنان نقش «عاطفی» در خانواده ایفا می‌کند آن‌ها مطیع، شاد، بامحبت و احساساتی هستند. از سوی دیگر، مردان باید نقش «نان‌آور» را داشته باشند و کسب درآمد چرخه‌های اقتصاد خانواده را به حرکت درآورند. او نه تنها نقش زنان را در عصر حاضر، اساسی و ضروری می‌داند؛ بلکه خاطرنشان می‌کند هر تغییری در این نقش‌ها با خطرات زیادی همراه خواهد بود. البته احتمال می‌رود که زنان الگوهای مردانه را به‌منظور احراز شغل در رقابت مستقیم با مردان طبقه خود، دنبال کنند؛ اما این نکته نیز قابل ذکر است که علی‌رغم پیشرفتی که در آزادسازی زنان از الگوی سنتی خانوادگی صورت گرفته است فقط گروه کمی از آنان در این جهت پیش رفته‌اند. البته روشن است هنگامی می‌توان این امر را کلیت بخشید که در ساخت خانواده تغییراتی اساسی به وجود آید. اعطای فرصت برابر بر هر دو جنس یا انسجام مثبت خانواده ناسازگار است (شرمن

1. Talcott Parsons

ووود^۱ (۱۳۶۶: ۱۳). لذا تغییر نقش زنان در خانواده از عاطفی به نان‌آور، ضمن ایجاد بخشی از علل اقتصادی طلاق منجر به پیدایش علل اجتماعی و فرهنگی بعدی نیز شده است.

۳-۳. نظریه‌ی آنومی

بی‌هنجاری یا آنومی، منجر به محو و غیبت تدریجی اقتدار و ضابطه اخلاقی شده و در آن جامعه کنترل اجتماعی خود را از دست می‌دهد. در جامعه در حال گذار و دگرگونی، بسیاری از انسان‌ها دچار سرگردانی می‌شوند و قواعد و ارزش‌های جامعه، برای آن‌ها بی‌اهمیت و کم‌ارزش می‌شود. از سوی دیگر، ارزش‌های جدید و منطبق با شرایط نیز، هنوز در جامعه جا نیفتاده است. در واقع، جامعه دو ساخت دارد. در این جامعه برخی از ساخت کهن و برخی از ساخت نوین تبعیت می‌کنند (ساروخانی، ۶۷: ۱۳۸۴). از هم‌پاشیدگی هنجارها و آنومی، وضعیتی را ایجاد می‌کند که آرزوهای بی‌حد و حصر ایجاد می‌شود و از آنجاکه طبعاً این آرزوهای بی‌حد نمی‌توانند ارضا شوند، در نتیجه وضعیت نارضایتی اجتماعی پدید می‌آید که در جریان اقدامات منفی اجتماعی نظیر طلاق، خودکشی و غیره ظاهر می‌شود که از نظر آماری قابل‌سنجش است (رفیع پور، ۱۲۱: ۱۳۷۸). در دو سال اخیر بحران‌های مختلف اجتماعی از جمله: شرایط اقتصادی و تورمی، شکست‌های بورسی، همه‌گیری کرونا، قرنطینه خانگی و حضور مداوم دانش‌آموزان در منزل منجر به ایجاد بی‌هنجاری در جامعه شده است که خانواده نیز از آن بی‌نصیب نمانده است.

طلاق به‌عنوان یک پدیده اجتماعی بهترین سال‌های فرزند آوری را از فرد به عنوان جز تشکیل‌دهنده خانواده می‌گیرد و خانواده یکی از مهم‌ترین کارکردهای خود در نظام اجتماعی یعنی تجدید نسل را از دست می‌دهد. فروپاشی خانواده به منزله‌ی بی‌هنجاری اجتماعی جامعه را متزلزل و پیوندهای اجتماعی را می‌گسلد. لذا بعد از مصاحبه‌های مختلف با صاحب‌نظران سعی بر توجه بر تحلیل نتایج بر اساس این نظریات شد.

۴. روش پژوهش

در این مقاله به بررسی علل طلاق از منظر اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و شناسایی راهکارهای موردنیاز برای کاهش آن در شهر بیرجند پرداخته شده است. جامعه

مورد مطالعه این پژوهش کارشناسان و اساتید آگاه به مسائل طلاق که در روند «سامانه تصمیم» فعالیت دارند هستند که از روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده اند. در واقع نمونه شامل افرادی هستند که با پدیده طلاق را به صورت اجباری، اجرایی یا مشورتی در ارتباطند. برای این منظور مصاحبه عمقی با صاحب نظران شامل سؤالات کلی از سن، جنس، تحصیلات و سابقه فعالیت در حوزه طلاق و سؤالات تخصصی با سه محور مهم‌ترین عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی منجر به طلاق از منظر شما به عنوان کسی که در بخشی از فرآیند طلاق قرار دارید چیست؟ صورت گرفت.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش «تحلیل تفسیری» استفاده شده که در آن تا حد امکان پیام‌های نهفته در متن مکتوب مصاحبه را آشکار و برای دستیابی به این هدف باید متن مصاحبه به طور کامل و با جزئیات نوشته، سؤالات اصلی پرسیده، یادآوری‌ها، کاوش‌های مصاحبه‌کننده و سؤالات اضافی نیز باید مشخص و پس از این مرحله به دست‌بندی اظهارات شرکت‌کنندگان پرداخته شد و در نهایت با نرم‌افزار مکس کیودا (MAXDA).

کدگذاری انجام و خروجی‌های مورد نیاز به دست آمد است.

۴-۱. روایی و اعتبار پژوهش

برای روایی پژوهش از دیدگاه کرسول^۱ و میلر^۲ (۲۰۰۰) ابتدا برای انطباق شرکت‌کنندگان، در طول فرآیند، از آن‌ها خواسته شد تا کدگذاری باز و مرکزی را بررسی و اصلاح کنند و نظرات خود را ارائه دهند. در مرحله کدگذاری باز و متمرکز، داده‌های به دست آمده از تحقیق توسط سه نفر از اعضای هیئت‌علمی باتجربه و متخصص در زمینه طلاق از رشته‌های روانشناسی، جامعه‌شناسی و مشاوره خانواده مشاهده و یافته‌های حاصل از نظرات مورد بررسی قرار گرفت. به طور هم‌زمان از شرکت‌کنندگان در تحقیق در فرآیند تحلیل و تفسیر داده‌های به دست آمده کمک گرفته شد.

پس از هر مصاحبه، مفاهیم و دسته‌بندی‌های استخراج شده از آن مصاحبه طی یک تا دو هفته پس از مصاحبه برای مصاحبه‌شونده ایمیل و به دنبال آن درخواستی مبنی بر بررسی کدها به مصاحبه‌شونده ارسال شد.

به منظور کاهش تردید در اعتبار داده‌ها و افزایش اعتبار یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها، سی روز پس از استخراج مفاهیم و کدها، سه مورد از مصاحبه

1. John W. Creswell

2. Charlz D. Miler

ها به صورت تصادفی ارجاع و کدگذاری شدند. همان طور که در جدول نشان داده می شود تعداد کل کدها در دو بازه سی روزه ۲۰۸ مورد بوده که ۸۹ کد مورد توافق و ۲۹ کد مورد عدم توافق قرار گرفتند. بر این اساس درصد اعتماد قابلیت باز آزمون ۸۰٫۸ درصد محاسبه شده که چون بالای ۶۰ درصد است مورد تأیید است.

جدول (۲): قابلیت اعتماد به روش باز آزمون

ردیف	عنوان مصاحبه	تعداد کدها	کدهای توافق	کدهای عدم توافق	درصد اعتماد قابلیت باز آزمون
۱	کد ۱۲	۷۵	۳۲	۱۵	۷۹٫۳٪
۲	کد ۸	۶۸	۲۹	۱۳	۸۱٫۱٪
۳	کد ۴	۶۵	۲۸	۱۱	۸۲٫۳٪
	کل	۲۰۸	۸۹	۲۹	۸۰٫۸٪

در این پژوهش با ۲۰ نفر از صاحب نظران، مشاوران خانواده، اساتید دانشگاهی و کارشناسان آگاه به مسائل طلاق که آگاهی کافی از فرایند سامانه تصمیم بهزیستی دارند، مصاحبه به عمل آمده است. از این تعداد ۱۳ نفر در رشته روانشناسی ۲ نفر در رشته جامعه شناسی و علوم اجتماعی، ۲ نفر در رشته حقوق و ۳ نفر در رشته مددکاری تحصیل نموده اند. از این تعداد ۱۴ نفر دارای تحصیلات کارشناسی ارشد دو نفر لیسانس و ۴ نفر دانش آموخته دکتری بوده اند. از نظر سابقه کار ۵ نفر بین ۵ تا ۱۰ سال ۱۱ نفر بین ۱۱ تا ۱۵ سال و ۴ نفر بیش از ۱۵ سال سابقه فعالیت در حوزه خانواده و مسائل مرتبط با آن داشته اند.

۵. یافته های تحقیق

مطالعه حاضر از مجموع ۲۰ مصاحبه به دست آمده است که هر مصاحبه پس از انجام وارد نرم افزار و کدگذاری صورت گرفته است در ابتدا مصاحبه انجام و به صورت متن وارد نرم افزار و سپس کدگذاری باز در مرحله بعد کدگذاری محوری و در نهایت کدگذاری انتخابی که شامل مرحله نهایی کدگذاری است، در واقع شامل طبقه بندی و مقایسه و انتخاب مقوله های مربوط به سؤالات تحقیق انجام شده است، لازم به ذکر است در مرحله کدگذاری باز فرایند اعتبار به این صورت است که کدها برای تعدادی از مصاحبه شوندگان ارسال و نظرات در مورد کد انتخابی مقایسه شده است. از مجموع مصاحبه ها موارد ذیل تحت عنوان موضوعات و مفاهیم مرتبط به علل

اجتماعی طلاق در قالب جدول ذیل استخراج گردیده است.

جدول (۳): فرایند فهرست موضوعات و مفاهیم مربوط به علل اجتماعی طلاق

مقوله اصلی	مقوله فرعی	کدهای اولیه
ازدواج ناموفق	اختلاف سنی	عدم مشورت و اجازه، کارآمدی خانواده اختلاف سنی،
	باورهای نادرست ازدواج زوجین	باورهای نادرست ازدواج زوجین، روابط نادرست دختر و
	روابط نادرست دختر و پسر پیش از ازدواج	پسر پیش از ازدواج، ازدواج سریع و بدون تفکر مطلقین، سختگیری در ازدواج
	ازدواج سریع و بدون تفکر مطلقین	نظام ارزشی که متفاوت شده با گذشته، ازدواج‌های
	سختگیری در ازدواج	مصلحتی، ازدواج‌های تمحیلی، کودک همسری
	نظام ارزشی که متفاوت شده با گذشته	فراهم نبودن امکان ازدواج در سن و موقع مناسب، ازدواج اجباری، عدم آشنایی با نقش، عدم مشورت و اجازه، کارآمدی خانواده
	ازدواج‌های مصلحتی	
	ازدواج‌های تمحیلی	
	کودک همسری	
	فراهم نبودن امکان ازدواج در سن و موقع مناسب	
	ازدواج اجباری	
شناخت ناکافی از نقش‌های همسری		
دخاله خانواده‌ها	حمایت شدید از فرزند پس از ازدواج	حمایت شدید از فرزند پس از ازدواج
	توقعات غیرمنطقی پدر و مادر	توقعات غیرمنطقی پدر و مادر
سبک زندگی	اهمیت دادن به خانواده	اهمیت دادن به خانواده زن، بی‌اهمیتی خانواده به
	حجاب	خانواده شوهر، حجاب
	فضای مجازی	مهم بودن بحث حجاب برای خانواده شوهر
	تجمل‌گرایی	حضور فعال خانم‌ها در فضای مجازی
	دوستان	چشم‌وهم‌چشمی، رفت‌وآمد با دوستان، زیاده‌خواهی
زیاده‌خواهی زنان	زنان، زیاده‌خواهی خانواده شوهر، توقعات بیش‌ازاندازه	
کاهش فرزند آوری	از خانواده زن، کاهش فرزند آوری	
آسیب‌های اجتماعی	اعتیاد همسر	اعتیاد همسر، وفای به عهد، بی‌بندوباری اخلاقی، تنوع
	خیانت	طلبی جنسی
مشکلات مرتبط با نهادهای مسئول	فقدان زیرساخت برای ازدواج	دادن وام‌هایی با ضمانت‌های سخت‌گیرانه، نبود سازوکار مناسب آموزشی جهت آشنایی با مهارت‌های زندگی و ازدواج، تصمیمات متفاوت سازمان‌ها در مورد ازدواج،
	اختلاف در نهادهای ذی‌ربط ازدواج	

مقوله اصلی	مقوله فرعی	کدهای اولیه
		عدم ایجاد بستر مناسب برای ازدواج آسان
تمایل افراد به زندگی فردگرایانه	عدم شناخت واقعی از آزادی	عدم شناخت واقعی از آزادی
	آزادی زنان	آزادی زنان
ظاهر خانواده	ظاهر خانواده	طرز متفاوت لباس، لهجه، وسایل زندگی و ...
نابرابری‌های زنان و مردان در جامعه	نابرابری‌های زنان و مردان در جامعه	پذیرش همه‌جانبه زن در هنگام بحث و دعوا، کوتاه آمدن به دلیل دارا بودن فرزند، تأمین شرایط مناسب برای زندگی توسط مرد
عدم حضور زوج در خانه	عدم حضور زوج در خانه	عدم صمیمیت، عدم همدلی، عدم همدردی، عدم مسئولیت‌پذیری عاطفی و مالی به دلیل بیرون بودن از منزل
تفاوت طبقاتی	تفاوت طبقاتی	عدم شغل مناسب، وجود تفاوت‌های فرهنگی و اقتصادی در خانواده‌ها
کمرنگ شدن باورهای مذهبی	کمرنگ شدن باورهای مذهبی	گرفتن طلاق بدون اجازه والدین، از بین رفتن قبح ازدواج و طلاق

در جدول فوق ۱۱ مقوله اصلی و ۳۲ مقوله فرعی و تعداد ۳۸ مفهوم استخراج شده است که در زیر نمودار مضامین اصلی و فرعی حاصل از علل اجتماعی آورده شده است. در ادامه به جهت آشنایی با متن صرفاً دو مقوله اعتیاد و خیانت از علل اجتماعی آورده شده‌اند.

۵-۱. علل اجتماعی

۵-۱-۱. اعتیاد

امروزه یکی از بزرگترین مشکلات جوامع انسانی، معضل اعتیاد است که سلامت جامعه، خانواده و فرد را به خطر می‌اندازد و باعث از دست رفتن کارکردهای فردی، شغلی، خانوادگی و اجتماعی می‌شود (نعمتی سوگلی تپه و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲). اعتیاد به مواد مخدر یا الکل، تأثیرات زیانباری بر فرد، خانواده و جامعه دارد و یکی از عوامل بروز طلاق است. اعتیاد به مواد مخدر بلای ویرانگر خانواده و جامعه و مخرب روح و روان آدمی است. بررسی‌های آسیب‌شناختی نشان می‌دهد که اعتیاد والدین، سردی کانون خانواده و سستی پیوند عاطفی، احساس شرمساری و سرانجام از هم‌گسیختگی ساختار خانواده را در پی دارد و تبه‌کاری و بزه‌کاری اعضای چنین خانواده‌ای بسیار محتمل است. اعتیاد عوارض جسمی، روانی، اقتصادی و اجتماعی گسترده‌ای دارد. از جمله‌ی این عوارض می‌توان به ناراحتی‌های عصبی مانند اضطراب و

پر خاشگری، ضعف اراده، بی توجهی به مسئولیت‌های فردی، ضعف حافظه، به هم خوردن تعادل روانی، بیکاری و لطمه به اقتصاد خانواده اشاره نمود (رشاد، ۱۳۸۹ به نقل از هنریان و یونسی، ۱۳۹۰: ۱۳۰).

«بسیاری از متقاضیان طلاق وقتی به خودم من مراجعه می‌کنند زوجه می‌گویند که شوهر من مصرف‌کننده مواد هست و وقتی به خانواده‌اش مراجعه می‌کنم می‌گویند، این که چیز عادی و طبیعی هست که شما ازش انتظار داری مثلاً به خاطر مواد مخدر بخواد تقاص پس بده به شما» (مصاحبه کد ۴)

۵-۱-۲. خیانت

از دیدگاه بروان^۱ (۲۰۰۱) اعتماد یکی از مطلوب‌ترین کیفیت‌ها در هر رابطه نزدیک و صمیمی است و اغلب در کنار تعهد و عشق به‌عنوان هسته مرکزی یک رابطه ایدئال در نظر گرفته می‌شود (زارعی و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۳). در واقع یکی از اصول اولیه زندگی اجتماعی، داشتن اعتماد به یکدیگر است و اگر افراد در جامعه نسبت به یکدیگر اعتماد و اطمینان نداشته باشند، تداوم زندگی در چنین جامعه‌ای دشوار خواهد بود (باستانی و دیگران، ۱۳۸۶: ۴۲).

در این پژوهش نیز مسئله خیانت با بی‌وفایی، بی‌بندوباری اخلاقی و تنوع‌طلبی جنسی مطرح شده و اکثر مصاحبه‌شوندگان به این مسئله اشاره کرده‌اند.

«غیر از مسائل جنسی که تو روابط فرا زناشویی مطرح هست، سطح توقع آقا یا خانم هم هست، انتظاراتی که توی مسائل جنسی دارند و شاید نتونه طرف مقابلشون اونارو برآورده بکنه. بالاخره به موضوعات جنسی بر می‌گرده و غیر از اون تنوع‌طلبی که در برخی خانم‌ها یا آقایون دیده میشه. این یه مسئله‌ی مهمه که متأسفانه خیلی شاهدش هستیم، این تنوع‌طلبی و درنهایت، کمبودهای عاطفی و مشکلات زناشویی هم یه عامل دیگه‌ای باشه که تو این مسائل فرا زناشویی تاثیر گذار هست.» (مصاحبه کد ۱)

ما زوجینی داشتیم که وقتی میان مراجعه میکنن خیانت تو زناشویی هست. شاید تو ۲۰ تا مراجعین ما ۱۲ تا ۱۳ تا خیانت بوده. این خیانت‌ها خودش یه نشانه است.

تفاوت در ادراک یا تفاوت در هر چیزی ممکنه باشه، زوجین رو از هم دور میکنه و فاصله می‌ندازه که زوجین برای اینکه پناه ببرند که مشکلاتشون حل بشه، پناه می‌برند به آدم‌های دیگه. اینجا خیانت اتفاق می‌افتد و خود خیانت یک عامل ثانویه

است. ولی همین خیانت یک عاملی همیشه که زوجین معرفی می‌کنند برای جدایی ولی الزاماً این موضوع نبوده ولی اگه پیش‌تر مشکلاتشون رو به مشاور میگفتن، این اتفاقات نمی‌افتاد. (کد ۱۷)

در ذیل ابر واژگان علل اجتماعی طلاق آمده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود عللی چون خیانت، اعتیاد همسر و دخالت خانواده‌ها مهم‌ترین دلایل اجتماعی طلاق از منظر صاحب‌نظران است.

جدول (۴): فرایند فهرست موضوعات و مفاهیم مربوط به علل فرهنگی طلاق

مقوله اصلی	مقوله فرعی	کدهای اولیه
تفاوت‌های مذهبی	تعصبات مذهبی	سختگیری بیش‌ازاندازه حجاب، اهل سنت و شیعه بودن خانواده‌ها، اهمیت دادن بیش‌ازاندازه به اعمال دینی به‌دوراز شرایط، پرداخت خمس و زکات در شرایط مالی پایین
	اختلاف مذهب	
رسانه‌های جمعی	نبود سواد رسانه‌ای	نامفهوم بودن برخی مفاهیم رسانه‌ای، برداشت نادرست، آموزش رسانه‌ای نادرست، تأمین نیازهای جنسی توسط رسانه، سبک‌های ارتباطی زوجین
	آموزش رسانه‌ای نادرست	

مقوله اصلی	مقوله فرعی	کدهای اولیه
تفاوت در نگرش و ادراک	تغییر ارزش‌ها و سبک زندگی	عدم پذیرش فرهنگ جدید تغییر ارزش‌ها و سبک زندگی، دیدگاه سنتی-عدم پذیرش فرهنگ جدید، مردسالاری
	سنتی بودن	
عدم شکل‌گیری مناسب ازدواج	انتخاب بر اساس ظاهر	انتخاب بر اساس قیافه، انتخاب بر اساس وسایل زندگی، انتخاب بر اساس رفت‌وآمد در جامعه، نداشتن ملاک جهت انتخاب، عدم اختصاص زمان کافی برای آشنایی
	نبود ملاک‌ها و معیارهای مناسب در انتخاب اولیه	
	عدم آشنایی زوجین قبل از ازدواج	
عدم مراجعه به مشاور	آگاه نبودن درباره مسائل روان‌شناسی و روان‌شناختی مهارت‌های ارتباطی	عدم اطلاع در مورد روابط همسری، عدم آشنایی در مورد سبک‌های زندگی و یا مهارت‌های ارتباطی
تفاوت در فرهنگ	عقب‌ماندگی فرهنگی	مراجعه به زندگی مدرنیته در صورت ازدواج و از روی ناآگاهی، فرهنگ متفاوت خانواده‌ها، جابه‌جایی از زندگی سنتی به مدرنیته، اختلاف قومی و قبیله‌ای، عقب‌ماندگی فرهنگی
	عدم شناخت فضای زندگی (مدرنیته یا سنتی)	
	اختلاف منطقه‌ای (هم شهری نبودن)	
	عدم هم‌ترازی یا هم‌کفو بودن خانواده‌ها	
پیشرفت مطالعاتی و فرهنگی زنان	پیشرفت مطالعاتی و فرهنگی زنان	تحصیلات بالای زنان - آشنایی زنان با حقوقشان
شکسته شدن قبح طلاق	شکسته شدن قبح طلاق	از بین رفتن قبح طلاق در میان زوجین، اهمیت ندادن به زوجین در خانواده‌ها در شرایط طلاق

در جدول ۸ مقوله اصلی و ۱۶ مقوله فرعی و تعداد ۱۷ مفهوم استخراج شده است. با توجه به محدودیت درج تمام کدها صرفاً دو مورد از مقوله فرهنگی شرح داده شده است

۵-۲. علل فرهنگی

۵-۲-۱. عدم مراجعه به مشاور

لزوم حفظ کانون خانواده و رابطه زوجیت میان زن و شوهر سبب شده است که در

قانون ترتیبیاتی برای مشاوره زوجین هنگام طلاق پیش‌بینی‌شود و چه بسا انجام مشاوره قبل از طلاق سبب شود که زن یا شوهر از طلاق منصرف شوند. انجام مشاوره‌های قبل از طلاق فارغ از اثر بخشی آن به‌عنوان یک الزام و تکلیف در قانون حمایت خانواده مطرح‌شده است که به همین منظور در سامانه تصمیم نیز لزوم مراجعه جهت مشاوره قبل از طلاق وجود دارد.

«ولی همین خیانت و خیلی از مشکلات یک عاملی می‌شود که زوجین معرفی می‌کنند برای جدایی ولی الزاماً این موضوع نبوده ولی اگر پیش‌تر مشکلاتشون رو به مشاور میگفتن، این اتفاقات واسشون نمی‌افتاد یعنی الان در جامعه خیلی از افراد لزوم استفاده از مشاور در زندگی خودشون رو احساس نمی‌کنن» (کد ۱۷)

«عشق بعد از ازدواج در بهترین حالتش یعنی تحمل تفاوت‌های روان‌شناختی که این موضوع یک موضوع واقعاً مهمیه تو اغلب طلاق‌ها که به‌نظر من اگه بخوایم اولویت‌بندی کنیم چه عاملی مهم‌ترین عاملیه که منجر به طلاق می‌شه، مهم‌ترین علت رو من می‌گم، علل روان‌شناختی! خیلی هاشون آگاه نیستن، خیلی هاشون اگر آگاه‌اند حاضر به پذیرش و تحمل این تفاوت با هم دیگه نیستن و دنبال این هستند که فشار بیاورند که تغییر کنند که البته عدم مراجعه به مشاور در هنگام مشکلات به این موضوعات بیشتر دامن می‌زنه» (کد ۱۰)

۵-۲-۲. تفاوت در فرهنگ

«از لحاظ فرهنگی توی کیس هاتون موردی بوده که میتونی یکی از مهم‌ترین عواملی که توی عوامل فرهنگی، مثلاً اینکه بومیه یک منطقه نبودن، موردی داشتن که این عاملی بوده واسه طلاق؟ ممکنه وجود داشته باشند اما تفاوت در برداشت آن‌ها نسبت به موضوعاته. ما خیلی از زوجین داشتیم که از شهرهای متفاوتی بودن، مثلاً توی ۲۰ تا زوجی که ما داشتیم شاید ۱۰ تاشون زوجینی بودند که بیرجندی بودند ولی توی شهر دیگه‌ای زندگی می‌کردند. ما یه بحثی تو تفاوت فرهنگی داریم به اسم رشد فرهنگی؛ مثلاً یه جامعه سنتی هست که توی این جامعه گوشه استفاده نمیشه، اینترنت استفاده نمیشه و همه‌ی مردم ارتباطاتشون سنتی هست. ارتباطاتشون کلامی هست. اینا اگر این جامعه رو رها می‌کنند و میرن توی جامعه‌ای که فرهنگی از نظر اجتماعی کاملاً متفاوت و از نظر فرهنگی همیشه مقایسه کرد، یک جامعه‌ی مدرن هست» (کد ۱۷)

در ذیل ابر وازگان علل فرهنگی طلاق آمده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود

عللی چون: دیدگاه سنتی عدم پذیرش فرهنگ جدید، تفاوت در فرهنگ، تفاوت در نگرش و ادراک و عدم هم‌ترازی خانواده‌ها به ترتیب مهم‌ترین دلایل از نظر صاحب نظران بوده است.

دیدگاه سنتی - عدم پذیرش فرهنگ جدید

عدم شناخت فضای زندگی (مدریینه یا سنتی)
 نبود ملاک‌ها و معیارهای مناسب در انتخاب اولیه مردسالاری
 عدم آشنایی زوجین قبل از ازدواج
 پیشرفت مطالعاتی و فرهنگی زنان
 نبود پیوند رسانه‌ای انتخاب بر اساس ظاهر
 عدم شکل‌گیری مناسب ازدواج
تعصبات مذهبی تفاوت در فرهنگ
 شکسته شدن قبح طلاق (منطقه‌ای (هم شهری نبودن) اختلاف مذهب)
 تغییر ارزشها و سبک زندگی
 عدم مباحثه به مشاور
عدم هم‌ترازی یا هم‌کفو بودن خانواده‌ها
 آموزش رسانه‌ای نادرست (سبک‌های ارتباطی زوجین)
تفاوت در نگرش و ادراک
 آگاه نبودن درباره مسائل روان‌شناسی و روان‌شناختی

جدول (۵): فرایند فهرست موضوعات و مفاهیم مربوط به علل اقتصادی طلاق

مقوله اصلی	مقوله فرعی	کدهای اولیه
عدم آشنایی با حقوق قانونی	دریافت درآمد زن توسط مرد	عدم داشتن شغل مگر در صورت دریافت
	عدم مسئولیت‌پذیری مالی نسبت به زوجه	درآمد توسط مرد، عدم تحقق شروط عقد
	عدم تحقق شروط ضمن عقد	بعد از ازدواج، ندادن نفقه به زن، آگاهی از
	آشنایی با قوانین و حقوق زوجین نسبت به گذشته	حقوق مالی زنان نسبت به گذشته، عدم تمکین، اجازه ندادن به همسر از درآمد جهت
	عدم تمکین زوجه	تأمین نیازهای زندگی، عدم اجازه خرید بدون حضور شوهر
	حقوق مالی قانونی	
	عدم پرداخت نفقه	
اشتغال	شغل همسر	اشتغال نامناسب به جهت درآمد پایین، کار زیاد و درآمد پایین، کار طولانی در بیرون از خانه، از دست دادن شغل در صورت ازدواج، شاغل بودن زن، بیکاری، داشتن شغل‌های فصلی، شاغل بودن در دو زمینه کاری، درآمد
	صرف زمان زیاد برای کارکردن	
	از دست دادن کار	
	شغل زن و تقسیم درآمد	
	دوشغله بودن	

مقوله اصلی	مقوله فرعی	کدهای اولیه
	نداشتن شغل ثابت	ناکافی و نیاز به شاغل شدن همسر
	درآمد ناکافی	
	بیکاری	
ورشکستگی	ورشکستگی	از دست دادن شغل و درآمد، از دست دادن موقعیت مالی، از دست دادن سرمایه
مشکلات مالی	نقص مدیریت مالی	مدیریت نادرست درآمدی، عدم تعادل در هزینه و درآمد، پایین بودن سطح درآمدی خانواده
تورم و مشکلات اقتصادی	بالا بودن اجاره‌ی منزل	ادامه تحصیل زن و بالا بودن هزینه تحصیل، تمویل هزینه تحصیل در زمان عقد به شوهر، بالا بودن اجاره‌ی منزل، هزینه مراسم عروسی، هزینه‌های درمانی و بارداری.
	عدم تعادل در مخارج و درآمد	
	بالا بودن هزینه‌ی تحصیل	
	هزینه‌های سنگین ازدواج	
	بالا بودن هزینه‌های درمان	
فقر	فقدان منابع مالی	نداشتن درآمد کافی، نداشتن شغل و سرمایه اولیه، شغل نامناسب (دوره گردی و ...)
عدم استقلال مالی زوج	وابستگی مالی به خانواده زوج یا زوجه	وابستگی مالی به خانواده زوج، وابستگی مالی به خانواده زوجه، زندگی با خانواده همسر، خرید فقط با اجازه پدر.

در جدول فوق برای علل اقتصادی ۷ مقوله اصلی و ۲۴ مقوله فرعی و مفهوم استخراج شده است که نمونه‌های از مصاحبه نیز در ذیل آورده شده است.

۵-۲-۳. عدم آشنایی با حقوق قانونی و مالی

حقوق و وظایف متقابل زوجین از اموری است که دین مبین اسلام برای تحکیم خانواده و رشد و بالندگی آن وضع نموده است. رعایت این حقوق و انجام مسئولیت‌های مربوط به آن، سبب نزدیکی و صمیمیت بیشتر زوجین می‌شود و از بروز هرج و مرج در خانواده جلوگیری می‌نماید.

دریافت درآمد زن توسط مرد

«یکی از اختلاف‌های که در موضوعات اقتصادی زوجین هست، اینکه آقا اون حقوقی رو که خانم دریافت میکنه، به‌طور کامل ازش می‌گیره و هیچ بخشی از اونو در اختیارش قرار نمیده. خود همین موضوع تأثیر داره در بروز اختلاف به‌عنوان یک عامل اقتصادی، منجر میشه زوجمون اقدام بکنن برای جدایی.» (کد ۴)

۲-۴. عدم استقلال مالی زوج

بلوغ اقتصادی یکی از مسائل مهم در تشکیل و تداوم زندگی خانوادگی است؛ هرگاه مسئله اقتصاد خانواده با چالش مواجه شود.

۲-۵. وابستگی مالی به خانواده زوج

«پسر با خانواده خودش زندگی میکند حق خرج کردن نداره فقط باید پدر اجازه بده یا هم درآمدی نداره و به پدر وابسته است.»

در زیر ابرواژگان تمامی علل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی به صورت ترکیبی وارد شده است.

با توجه به نمودار فوق بیشترین مؤلفه‌های مطرح توسط مصاحبه شونده‌گان تورم و مشکلات اقتصادی، دیدگاه سنتی، تفاوت در فرهنگ، خیانت، بیکاری، عدم تعادل در مخارج و درآمد، دخالت خانواده‌ها و اعتیاد همسر بوده است.

نتیجه‌گیری

در شهر بیرجند با اینکه نسبت میزان طلاق از شهرهای دیگر کشور بالاتر نیست اما ویژگی‌های فرهنگی و مذهبی باعث شده است که این میزان نیز از طرفی غیرقابل

درک و از سویی طلاق‌ها و جدایی‌هایی در خانواده‌ها وجود داشته باشد که به مدت زیادی یا به دلیل خانوادگی بازگو نشده و یا بسیاری از خانواده‌ها به جهت داشتن فرزند آن را مطرح نکرده‌اند و این موضوع باعث جدایی عاطفی آن‌ها در خانواده و با همسرانشان شده است، از طرفی در برخی خانواده‌های سنتی سن ازدواج به‌قدری پایین است که موجب طلاق در اوایل زندگی می‌گردد، وجود «سامانه تصمیم بهزیستی» باعث اجبار زوجین به مشاوره و آگاهی‌بخشی افراد نسبت به مهارت‌های زندگی و مشاوره‌های درمانی خواهد شد، به همین دلیل بررسی طلاق و علل مختلف آن باتوجه‌به وجود سامانه تصمیم در شهر بیرجند اهمیت به‌سزایی دارد تا با شناخت علل گام‌های مؤثری در جهت کاهش طلاق از سوی سازمان‌های مربوطه برداشته شود.

بر اساس نتایج مصاحبه‌های انجام‌شده مقوله‌های زیردر سه بعد اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی به‌دست‌آمده است:

مقوله‌های اصلی اجتماعی که بیشترین مقولات را تشکیل می‌دهند عبارت‌اند از: ازدواج ناموفق، دخالت خانواده‌ها، سبک زندگی، آسیب‌های اجتماعی، مشکلات مرتبط با نهادهای مسئول، تمایل افراد به زندگی فردگرایانه، ظاهر خانواده، نابرابری‌های زنان و مردان در جامعه، عدم حضورزوج در خانه، تفاوت طبقاتی، کم‌رنگ شدن باورهای مذهبی.

مقوله‌های اصلی فرهنگی عبارت‌اند از: تفاوت‌های مذهبی، رسانه‌های جمعی، تفاوت در نگرش و ادراک، عدم شکل‌گیری مناسب ازدواج، عدم مراجعه به مشاور، تفاوت در فرهنگ، پیشرفت مطالعاتی و فرهنگی زنان، شکسته شدن قبح طلاق.

مقوله‌های اصلی اقتصادی که تعداد کمتری را در مصاحبه‌ها تشکیل داده‌اند؛ عبارت‌اند از: عدم آشنایی با حقوق مالی قانونی، اشتغال، ورشکستگی، مشکلات مالی، تورم و مشکلات اقتصادی، فقر، عدم استقلال مالی زوج.

یافته‌های به‌دست‌آمده از پژوهش حاضر درزمینه فرهنگی با مطالعات طالبی و همکاران (۱۳۹۶) در زمینه تفاوت‌های فرهنگی و نقش رسانه‌ها و تبلیغات و همچنین وجود طلاق‌های عاطفی در خانواده‌ها و در زمینه سبک‌های دل‌بستگی ناهمخوان با پژوهش اخوی ثمرین، نوایی نژاد و ثنایی، (۱۳۹۲)، غفوی و گل‌پرور (۱۳۸۸) شکرکن و همکاران (۱۳۸۵) و رضازاده (۱۳۸۱) ارول و اورث ۱، (۲۰۱۳)،

پستول (۱۹۸۹) و کلانتری و روشن فکر (۱۳۹۰) در زمینه سن ازدواج و اختلافات سنی میان زوجین و تفاوت های فرهنگی (تحصیل و خانوادگی) و اعتیاد به مواد مخدر و مشکلات اقتصادی و مالی و بامطالعه جواد و جوادی (۱۳۹۰)، ریاحی و همکاران (۱۳۸۶)، فارول (۲۰۱۰) در زمینه های عدم مسئولیت پذیری، دخالت خانواده ها، نداشتن مهارت های ارتباطی، بی وفایی و خیانت زوجین و روابط نامناسب جنسی و همچنین توقعات و انتظارات متفاوت دهقانی و نظری (۱۳۸۹) در زمینه دخالت خانواده ها، روستا (۱۳۸۹) انتظارات از نقش همسری، خشونت، عدم ارتباط کلامی شایقان و همکاران (۱۳۸۸)، اوکام (۱۹۹۲) گوردون و همکاران (۱۹۹۹) در زمینه های عدم روابط جنسی، موضوعات شخصیتی و روابط خانوادگی و دوستان و در زمینه ندادن نفقه و تمکین نکردن با مطالعات فارول (۲۰۱۰) در زمینه خیانت و داشتن روابط فرازناشویی با مطالعات آمبرت (۲۰۰۹)، فینی (۱۹۹۹) بلنگر و همکاران (۲۰۰۲) رهمن و کاریمیها (۲۰۰۸) مشکلات ارتباطی، در زمینه بیمارهای روانی مانند افسردگی بامطالعه گوردون و همکاران (۱۹۹۹) همسو می باشد.

در زمینه اشتغال این بررسی نشان داد که شغل زن چه از لحاظ زمانی که در خارج از خانه صرف می کند و چه از لحاظ درآمدی که کسب می شود می تواند اختلاف ایجاد کند که در بررسی ویگنولی و همکاران (۲۰۱۶) نیز اشتغال زنان باعث اختلافات زناشویی شده است.

از دیگر عوامل مطرح در این پژوهش بحث اعتیاد است، چراکه در این استان هم مرز بودن با کشور افغانستان دسترسی افراد را به مواد مخدر آسان تر کرده و جوانان بیشتری را درگیر نموده است.

در مبحث ازدواج در سن پایین و یا ازدواج های اجباری و تحمیلی نیز در استان خراسان جنوبی هنوز شکل هایی از فرهنگ های سنتی گذشته دیده می شود در مناطقی از روستاها ازدواج فامیلی رواج بیشتری دارد و دختران و پسران حتی در سن پایین و غیرقانونی طبق رسم دیرینه ازدواج می کنند. وجود فرهنگ ضعیف و مهاجرت های بی رویه به شهر نیز باعث شده خیلی از دختران که در سن بالاتری قرار دارند به صورت تحمیلی با مردی که از لحاظ مالی در وضعیت مناسبی قرار دارد ازدواج کنند.

۹۰ درصد جمعیت استان به لحاظ قومیت فارس هستند و تفاوت قومیتی خاصی در استان دیده نمی شود اما به لحاظ مذهبی ازدواج های بین شیعه و اهل سنت سبب اختلاف در مذهب شده و در بسیاری موارد طلاق انجامیده است. مشاوره های در این

خصوصاً از میزان طلاق با علل فرهنگی می‌کاهد.

در بسیاری از خانواده‌ها قبح شناخت و روابط مناسب قبل از دواج، باعث شده افراد گاهی تن به عقد قانونی داده و سپس در جهت شناخت روحیات و اخلاقیات خود و خانواده گام بردارند که نیاز به فرهنگ‌سازی بیشتر را می‌طلبد. از دیگر مسائل فرهنگی، مراجعه به مشاور خانواده برای حل تعارضات هست که از طرفی هزینه بالای مشاوره و از طرفی نگرانی از برچسب «روانی» مانع از مراجعه افراد می‌شود.

از جمله مواردی که می‌تواند سهم بسزایی در امر طلاق داشته باشد مسئله اشتغال است در این استان به دلیل مسائل آب و هوایی و کم بودن امکانات، مشاغل فصلی و موقت وجود دارد و نبود کارخانه‌ها و قرار نگرفتن استان در زمره استان‌های فعال اقتصادی، منجر به بیکاری و درنهایت باعث جدایی و طلاق گردیده است. از سوی دیگر عدم تمکن مالی افراد برای ادامه حیاط اقتصادی خانواده از عوامل مهم طلاق محسوب می‌شود.

بر این اساس نتایج می‌توان پیشنهادهای ذیل را برای کاهش طلاق و تداوم زندگی خانواده ارائه نمود:

- آموزش مهارت‌های سازگاران زندگی به زوجین قبل از ازدواج
- انجام اقدامات قوی‌تر و منسجم‌تر در حوزه پیشگیری و درمان اعتیاد به مواد مخدر
- الزام انجام مشاوره‌های پیش از ازدواج با توجه به مسائل فرهنگی استان
- توجه بیشتر رسانه استانی و ملی به سبک زندگی به دور از تجمل و چشم هم‌چشمی
- فرهنگ‌سازی در مورد مراجعه به مشاور و ایجاد زمینه استفاده از خدمات بیمه‌ای در مراجعه به مشاور
- زمینه‌سازی برای اشتغال با توجه به تعداد بالای دانش‌آموختگان دانشگاهی در استان
- فرهنگ‌سازی در خصوص مراجعه به مشاور در اختلافات خانوادگی

فهرست منابع

مرکز آمار ایران.

اعتمادی فر، سید مهدی، نجمی، آلاء. (۱۴۰۰). ازدواج‌ها و طلاق‌های کاسب‌کارانه در ایران (مطالعه جامعه‌شناسانه‌ی فرم حقوقی در نهاد خانواده). مطالعات جامعه‌شناختی (نامه علوم اجتماعی سابق)، ۲۸(۱)، ۱۱۷-۱۳۹.

باستانی، سوسن؛ گلزاری، محمود و روشنی، شهره (۱۳۹۰)، پیامدهای طلاق عاطفی و استراتژی‌های مواجهه با آن، مجله خانواده پژوهی، شماره تابستان، دوره ۷، شماره ۲۴۱-۲۶، ۲۵۷.

پیری، صدیقه، نیازی، محسن، پیری، حسن، & خوشرو، زینب. (۱۳۹۹). طلاق‌های زودهنگام؛ تلاشی برای انفصال از فشارهای اجتماعی. بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۱۱(۲)، ۴۱-۷۳.

تیماج چی، فاطمه (۱۳۷۷)، علل و عوامل طلاق در تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۸)، آنومی یا آشفتگی اجتماعی، تهران: انتشارات سروش.

ساروخانی، باقر (۱۳۸۴)، جامعه‌شناسی خانواده، انتشارات فروش.

شرمن، وود (۱۳۸۱)، دیدگاه‌های نوین جامعه‌شناسی دیدگاه‌های کلاسیک و رادیکال (تلخیص)، مترجم: مصطفی ازکیا، تهران: انتشارات کیهان.

طالبی، محمدعلی، ثقفی، مهدی، اصغری، بی بی اقدس (۱۳۹۶)، تحلیل وضعیت طلاق در خراسان جنوبی و شناسایی راهکارهای مؤثر بر آن. پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

فولادیان، مجید؛ شجاعی قلعه نی، مینا. (۱۳۹۹). مطالعه جامعه‌شناختی فرایندهای وقوع طلاق. خانواده پژوهی، ۱۶(۲)، ۲۳۱-۲۵۷.

کریمی، یوسف، الماسی، سکینه، محمدی، رزگار، & فاضلی، حسن. (۱۳۹۵). مطالعه بسترهای طلاق در افراد مطلقه: پژوهشی پدیدارشناسانه. مطالعات روان‌شناسی بالینی، ۷(۲۵)، ۱۹۱-۲۱۱.

لوکاس، دیوید و پاول میر (۱۳۸۱)، درآمدی بر مطالعات جمعیتی، ترجمه حسین محمودیان، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

نعمتی سوگلی تپه فاطمه، محمدی فر محمدعلی، خالدیان محمد. تأثیر درمان

شناختی-رفتاری بر تعارض زناشویی و سازگاری زناشویی افراد معتاد. فصلنامه علمی اعتیادپژوهی ۱۳۹۶؛ ۱۱ (۴۳): ۳۰-۱۱
نوابی نژاد، شکوه، محمدی، رزگار، کریمی، یوسف و فلاح، عفت. (۱۳۹۶). معنای طلاق از دیدگاه فرد مطلقه: یک مطالعه کیفی پدیدارشناسانه. فصلنامه علمی-پژوهشی زن و جامعه، ۸(۳۱)، ۹۳-۱۱۶.
هنریان، مسعود، یونسی، سیدجلال (۱۳۹۰)، بررسی طلاق در دادگاههای خانواده تهران، دوره ۱، شماره ۳، تهران: نشریه مطالعات روانشناسی بالینی

- Balali, E. Nagdi1, A. Jafari, R. (2020). Socialization and Divorce: The Study of Divorce from the Process Perspective. *Journal of Qualitative Research in Health Sciences*, 8(1), 44-56.
- Bastani, S; Golzari, M & Roshni, Sh. (2018), the consequences of emotional divorce and coping strategies *Journal of Family Research*, Summer Issue, Volume 7, Number 26.257-241. [Persian].
- Brown, D. (2001). The relationship between attachment styles, Trust and the marital attitudes of college students. Unpublished doctoral dissertation, Faculty of the graduate school of psychology, Seton Hall University, Los, Angels California, Lesthaeghe
- E'temadifard, S. M., & Najmi, A. (2021). Business-Minded Marriages and Divorces in Iran (A Sociological Study of Legal Form in Institution of Family). *Sociological Review*, 28(1), 117-139.
- fouladiyan, M., & shojaee, M. (2020). Sociological study of divorce proceedings. *Journal of Family Research*, 16(2), 231-257. [Persian]
- Honarian, M., & Younesi, J. (2011). The study of Divorce reasons in Tehran Family Courts. *Clinical Psychology Studies*, 1(3), 125-153. [Persian]
- <http://base.china-europa-forum.net/rsc/fr/documents/document-53.html>.
- Individuals. *Clinical Psychology Studies*, 7(25), 191-211. doi: 10.22054/jcps.2017.7138.
- Karimi, Y., Almasi, S., Mohammadi, R., & Fazeli, H. (2017). A Phenomenological Inquiry of the Divorce Contexts among Divorced Lesthaeghe, Ron; (2006) Second Demographic Transition, U.S, March, population and development review. <http://base.china-europa-forum.net/rsc/fr/documents/document-53.html>.
- Lucas, David and Pavel Mir (2012), An introduction to population studies, translated by Hossein Mahmoudian, Tehran: Tehran University Press.
- Navabi Nejad, SH , Mohammadi, R , Karimi, Y , & Fallah, E. (2016) Divorce means for divorced person perspective : A phenomenological qualitative study, Volume 8, Number 31 - Serial number 31, November 2016, Page 93-116. [Persian]
- Nemati Sogolitappeh F, mohamadyfar M A, khaledian M. (2017) The Effect of Cognitive Behavioral Therapy on Marital Conflict and Marital Adjustment in Addicts. *etiadjohi* 2017; 11 (43) :11-30.

- URL: <http://etiadpajohi.ir/article-1-622-en.html>. [Persian]
- Piri, S., Niazi, M., Piri, H., & Khoshroo, Z. (2021). Early divorces; An attempt to get rid of the discourse of tradition in the city of Ilam. *Journal of Social Problems of Iran*, 11(2), 41-73. doi: 10.22059/2021.82671. [Persian]
- Rafipour, F. (1999), *Anomie or Social Chaos*, Tehran: Soroush Publications. [Persian]
- relationship between attachment styles, Trust and the marital attitudes of college students. Unpublished doctoral dissertation, Faculty of the graduate school of psychology, Seton Hall University, Los, Angels California,
- Ron (2006). *Second Demographic Transition, U.S, March, population and development review*.
- Sarukhani, B. (2004), *Sociology of Family*, Tehran: Forozesh Publications. [Persian]
- Sherman, W. (2002), *Modern Sociological Perspectives, Classical and Radical Perspectives (Summary)*, Translator: Mostafa Azkia, Tehran: Kayhan Publications. [Persian]
- Swanson, David and Jacobs Siegel. 2004, *The Method and Materials of Demography*, Second Edition, Elsevier Academic press.
- Swanson, David and Jacobs Siegel. 2004, *The Method and Materials of Demography*, Second Edition, Elsevier Academic press.
- Talebi, M, A, Saghafi, M & Asghari, A. (2016), *Analysis of Divorce Situation in South Khorasan and Identification of Effective Solutions*, Tehran: Research Institute of Culture, Art and Communication. [Persian]
- Timaj Chi, F. (1998), *causes and factors of divorce in Tehran*, Master's thesis, Faculty of Social Sciences, University of Tehran. [Persian]

